

ԲԱՏԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԻԼԻ ԹԻԻ
 ուղարկող համար
 Տարեկան 12 ռ.
 Վեց անգամ 6 »
 Մասնական համար Տարեկան 15 »
 Վեց անգամ 8 »
 Անկախ համար
 Տարեկան 3 ռ. 50 կ.
 Վեց անգամ 1.50 »
 Այլ թիվ չկա
 Կապիտալի համար 40 անգամ
 Կ. իսկ վերջին համարի համար 20 անգամ
 Կ. իսկ վերջին համարի համար 20 անգամ
 20 Օլո գեղը կրկնայ

ՇԱՐՇՈՒՄ

Պատկերի և դրամի դրվի
 Կրկնգրություն հասցիին
 —
 Редакция на вѣстникъ
 «Шаржумъ»
 Варна.
 Redaction du journal
 «Charjoum»
 Varua (Bulgarie)

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
 ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ՉՈՐԵՔՆԱԲԻ ԵՒ ՇԱՐՇՈՒՄ ՕՐԵՐԸ

Պարզարկող համար ձեռքի
 (Գ Ի Ն. 15 Ս Ա Ն. Թ Ի Մ)

Արտատպանի համար ձեռքի
 (Գ Ի Ն. 20 Ս Ա Ն. Թ Ի Մ)

Отговорникъ: Д-ръ Т. Хр. Стояновъ

ՆԵՐԿԱՅԻ ՀԵՂԻ-ՆԱԿԱՒՈՐՆԵՐԸ

Ունեւ ժողովրդի մէջ անհատի հեղինակութիւնը հասարակական տեսակէտով համապատասխանում է նոյն ժողովրդի ժամանակակից մտաւոր և բարոյական բարձրութեան ու կենսական պահանջներին: Յառաջադիմող ժողովրդի մտաւոր և բարոյական բարձրութիւնը ու կենսական պահանջները անընդհատ փոխվում, հետագայէն բարձրանում և լայնանում են, ուստի փոփոխվում են և ժողովրդական հեղինակուոր անձնավորութիւնները: Ինչպէս որ ժողովրդի հին և նոր սերնդի մէջ գաղափարի և բարոյական պահանջների մէջ ահագին տարբերութիւն է լինում, նոյնպէս և ժողովրդական հին ու նոր հեղինակաւոր անձնավորութիւնների մէջ: Ուստի սերնդների աչքում դարբերով հեղինակաւոր լինելու համար հարկաւոր է գերմարդկային բարեմասնութիւններով օժտված հանճար լինել, իսկ այդ տեսակ հանճարներ ամբողջ մարդկութիւնը իր երկարատեւ գոյութեան մէջ հաջիւմի երկու հատ է ծնել: Այս բոլորից յետոյ դիւրին է եղբակացնել որ ամեն ժողովուրդ և ամեն պատմական շրջան իրենց յատուկ հեղինակաւոր անձնավորութիւնները ունեն. ուրիշ կերպ չէր կարող լինել, որովհետեւ ամեն մի հեղինակաւոր անհատ ծնունդ է իր ժողովրդի կենսական պայմանների: Ուստի որչափ մի ժողովուրդ մտաւոր և բարոյական ստոր աստիճանի վրա է գտնվում, և կենսական շատ սակաւ պահանջներ ունի, այն չափով էլ նրա մէջ հեղինակութիւն ձեռք բերելու համար սակաւ ձիւրքեր և ընդունակութիւններ են հարկաւոր անհատի համար:

Բրտերի մէջ հեղինակաւոր լինելու համար պէտք է քաջ աւազակ լինել, իսկ Եւրոպայի մէջ Բուսսո կամ Մարքս և գրանց նմաններ, բայց եւրոպացիին էլ

մի ժամանակ այնպիսի մի վիճակում էր, որ քաջ աւազակին իրր հեղինակաւոր անձ էր ընդունում:

Խօսքերս մասնաւոր են, հայերս որոշ չափով յառաջադիմող ժողովուրդ են, վերջին հարիւր տարվայ մէջ, նոյնիսկ 20—50 տարվայ մէջ մեր կեանքը իր բոլոր կողմերով ահագին փոփոխութեան է ենթարկվել: Այսօր մենք մտաւոր ու բարոյական այնպիսի մի աստիճանի ենք հասել և կենսական այնպիսի պահանջներ ունենք, որ 50—100 տարի առաջ մեր պայտերին բոլորովին անձանօթ էին: Բոլորովին է մեր կեանքը, փոխվել են մեր պահանջները, փոխվել են մեր իդէալները, ուստի փոխվել են և մեր հեղինակաւոր անձերը:

Գիտենք թէ մի յիսուն տարի առաջ մեր ժողովրդական կեանքի մէջ ամենահեղինակաւոր, ժողովրդի բախտը իրենց ձեռքում բռնողները կղերականութիւնը և ամիրանները էին: Իսկ անարգվածները մտքի մարդիկ Բարձր կղերականութիւնը թաղված էր ոսկու և մետաքսի մէջ, որ ձեռք էր բերում ժողովրդի դրամով, իսկ ժողովրդի մտքի աշխատաւորները անօթի ծարաւ մեռնում էին կամ թէ իրենց խղճը դնում ամիրանների և կղերականութեան ստրի տակ, որպէս զի կարողանան զոնէ գրանց շնորհի պէտապրել: Ուրիշ կերպ էլ չէր կարող լինել, որովհետեւ այն ժամանակ հայ ժողովուրդը միմիայն երկու իդէալ ունէր: մէկ այս աշխարհում դրամ ունենալ, ինչ միջոցով էր որ լինէր, մէկ էլ միւս աշխարհ գնալ իր մեղքերին թողութիւն ստացած:

Հեղինակաւորները միմիայն դրամի, ուժի մարդիկն էին և Աստու «պսեղո» փոխանորդ կղերականութիւնը:

Անցան տարիներ, արհամարված հայ մտքի աշխատաւորները իրենց անխնայ աշխատանքով փորփորեցին հայ կեանքի «հին» հեղինակաւոր սիւնների տակը, ժողովրդին խեղդող ու ճզմող ամիրան

յականութիւնը և կղերը ընկան իրենց հեղինակաւոր բարձրութիւնից և տեղի տւին ուրիշ «հեղինակաւորներին», փոքր ի շատեւալատ և հարուստ միտք ունեցող հայ անհատներին: Նրանց՝ որոնք զգում էին թէ ժողովուրդը յիսել է աւելի լայն, մտաւոր և բարոյական պահանջներ զգալ ու աշխատելով բաւականութիւն տալ այդ պահանջներին:

Սահմանադրութիւն, նոր գրականութիւն, բոլորը այդ նոր հեղինակաւորների աշխատութեան արդիւնքն են: Ժողովուրդը ձանձրացել էր կղերի անմիտ և անհասկանալի քարոզներից, ձանձրացել էր աղէտ, կոշտ ու կոպիտ և կամայական ամիրաններից, նա աւելի լայն կեանք էր փնտռում, աւելի մեծ թոռիք էր ուղում գործել, և սիրով հետեւեց այդ նոր «հեղինակաւորներին», առաջ գնաց նրանց գծած ճամբով:

Բայց այդ ժամանակին էլ անցաւ: յառաջադէմ մտքի հեղինակաւորների դիմաց դուրս եկան գործի մարդիկ—իսկական խղճը չընդողոր—տաճկական լուծը թօթափել աշխատող մարդիկը՝ ապստամբ հայ յեղափոխականները: ու սրանց առջեւ այլեւս կարեւորութիւն չուէին ոչ ամիրայական, ոչ կղերական և ոչ գրական հեղինակաւոր անհատները: Սրանք չեկան գրականութիւնը մշակելու: լուսին և աստղերը գովելու: սրանք չեկան բարեգործական, դպրոցական հաստատութիւնների համար խրատուսիչ երկար ու ձիգ յօդուածներ գրելու: չեկան և պատրիարքներին ու կաթողիկոսների գործունէութիւններով զբաղվելու: Սրանք եկան ճիգեր թափելու բռնի ուժով, արեան գնով հայ ժողովրդի ոտքն ու ձեռքը կաշկանդող բռնակալական շղթան ջախջախելու՝ որովհետեւ հաստատա համոզված են թէ առանց այդ շղթաների խորտակման հայ զպրոց, գրականութիւն, սահմանադրութիւն զէրօյի նշանակաւոր գոյութիւն: Այդպէսով, ներկայ ժողովրդի կենսական պահանջները և ներկայ հայ կեանքի պայմանները գործնական ապստամբութիւն են պահանջում: ուստի, ժամանակի հեղինակաւոր մարդիկ միմիայն ապրստամբները են: հոգևով, որով, մտքով, գործով և էութեամբ մաքուր ապստամբները: Ու ամեն մի հին հեղինակութիւն, որչափ էլ որ նա բարձր լինէր մի ժամանակ, պէտք է խոնարհի հայ կեանքին որ «հեղինակաւորներին» առջեւ:

Եւ այս ճշմարտութիւնը պէտք է լաւ գիտնայ թէ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը և թէ Արփիարի համար վերաբննիչ տեսան ստեղծել ուղղող հոշակաւոր և տիրահոշակ պարոնները:

Հանջների համապատասխան հեղինակաւոր անգամները միմիայն հայ յեղափոխականները դարձան, գործնական յեղափոխականները: Եւ հիմա մեր յեղափոխական շրջանի մէջ ոչ գեղեցկասէր գրողէտ, ոչ խրօնիկիօր հրապարակախօս, ոչ կաթողիկոս և ոչ պատրիարք, ոչ տիպոգրաֆներ յեղափոխական տեսակէտով հեղինակութիւն չեն կարող լինել հայ գործնական յեղափոխական տարրի համար: մանաւանդ եթէ գրանք ճգնում են գաւաճաններ արգարացնել, Սուրբութանի հետ հաշտութիւն քարոզել:

Ժամանակը և ներկայ հայ կեանքի պայմանները գործնական ապստամբութիւն են պահանջում: ուստի, ժամանակի հեղինակաւոր մարդիկ միմիայն ապրստամբները են: հոգևով, որով, մտքով, գործով և էութեամբ մաքուր ապստամբները: Ու ամեն մի հին հեղինակութիւն, որչափ էլ որ նա բարձր լինէր մի ժամանակ, պէտք է խոնարհի հայ կեանքին որ «հեղինակաւորներին» առջեւ:

Եւ այս ճշմարտութիւնը պէտք է լաւ գիտնայ թէ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը և թէ Արփիարի համար վերաբննիչ տեսան ստեղծել ուղղող հոշակաւոր և տիրահոշակ պարոնները:

ՎԱՐՊՈ

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆ
 ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
 ՆԱՄԱԿ ԵՐԶՆԿԱՅԷՆ
 Երզնկայէն ստացուած նամակէ մը հետեւեալը ընդօրինակելով կը զրկեմ Շարժումի:

ԵՐԶՆԿԱ. 15 Մարտ

«... Կոտորածէն ի վեր Երզնկայի առեւտրական հրապարակը սկսաւ տագնապիլ: Չեր մեկնած տարին գործերը խիստ լաւ էին բազմապատմաբ ներկային: Վաճառականներ ու խանութպաններ առատաւոր կերթան շուկայ և առանց առեւտուր ընելու կը վերադառնան շատ անգամ: Արհեստաւորներու ձեռքերը ծոցերնին

մնացած է . գործադուլի կատարեալ շրջանի մը մէջ կը գտնուի շուկան : Ամէն օր , ամէն ժամ , որ կողմ որ դառնաք հացի խնդիրն է որ կը ծեծուի : Տաղնապը ընդհանուր է . ամենէն ծանր հարուածը սակայն գիւղացին կը կրէ , որովհետեւ քաղաքիս միջին գասակարգին . մասնաւորապէս աղքատին հաց հայթայթող երկու գլխաւոր արհեստները « մանիսայագործութիւն » և « եղաճարութիւն » ոչնչացած են գրեթէ : « Մանիսագործ » 100 արհեստաւորներէ հազիւ 10 հասը « մշտութիւն » կը շինեն , այն եւս տասնի փոխարէն միայն մէկ մշտութիւն ըլլալու պայմանով . գործքինի 1 1/4 դահեկանը 20 կամ 30 փարայի իջեցուցին : Աղքատներու թիւը բազմապատկուած է . որոնց վրայ կուգան բարդուիլ շրջակայ գաւառներու և գիւղերու աղքատներն ալ : Ասոնք խումբ խումբ իրենց ընտանիքով , գաւառներով լերկ ու մերկ վիճակի մէջ , դռնէ գաւառ կիցնան կտոր մը հաց և պատսպարան մը խնդրելու , գէթ գիշերները արտաքին կամ մտորի մէջ կը կուտան համար : Որ կողմ որ դառնաս , ուր որ երթաս ամէն քայլով տեսիլ աղքատներու կը հանդիպիս : Այս մտորացիկները համետ գործաւորներ են , որոնք հացին հետ գործ կը խնդրեն օրական 5—6 հատ հաց ճարելու . և սովամահ չըլլալու յուսով : Սակայն ներքինները գործ չեն կարող գտնել , ո՞ր մնաց արտաքինները , բնականաբար այս պարագային , աղքատները միակ յոյսերնին գրած են շուկա . առաջնորդարանին վրայ , որուն դրան առջեւ , ներսն ու դուրսը , պատերուն տակ կարգաւ շարուած կամ պառկած են չուտած . բոլորը բազմին ձեռքը խաղալիք դարձած խեղճ արարածներ , յիմար և վայրենի կուտավարութեան մը զոհերը

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Վ Ա Ն

Մ Շ Ո Յ Ա Շ Ի Ա Ր Զ Ի Ա Ն Թ Բ Ե Ր ,
Պ Ա Տ Ե Ր Ո Ջ Մ Է Ն Յ Ե Տ Ո Յ , Ո Ւ
Յ Ե Ղ Ա Փ Ո Ւ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ի Մ Ա Տ Ո Ւ Մ

1879 թուականին , կնուս գաւառէն կողմանուկ գիւղացի կնոջն և և Մկերտի , զարդակաւ արձակուրդ ստանալով , իրենց տունը վերագարձան , ազգային սպորտ կրթութեամբ , այդ վեճ ուխտին հաւատարմութեամբ սկզբունքն չի գաւառանելու համար , զոհելով ամէն ինչ . ժողովրդեան ամէն խաւերու մէջ սպորտի սկսան , կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ իրենց խոհանուր և ծանրաբարոյ վարքով ու բարքով մեծ ժողովրդականութիւն չահեցան և միանգամայն լաւ մը ուսումնասիրեցին ժողովուրդի այն

Առաջնորդին ջանքերը , աղքատախնամին արկը անջօր կը գտնուին զանոնք սիրովելու , և թէ ոչ լիովին , գէթ մասնաւոր կերպով . ահա այս պատճառով յուսահատ գրութեան մէջ են ամէնքը :

Քաղաքիս հայերուն , և ամբողջ գաւառներու նիւթական ու բարոյական այս տառապալից և անտանելի վիճակին մէջ է որ , կառավարական գաւառ հարստահարիչներ , կարծես զազանութիւններուն արգելքը եղող այդ խեղճութիւնները քիչ սեպելով , ոտականներով մէկ տեղ կը ներկայանան ասոր անոր , կը ծեծեն կը հայհոյեն , կը բանտարկեն և . . . խտուր ու բար կը պահանջեն , առանց երբէք լսելու աղքատիկ անհատներու սղիքարկու խնդրանքներուն , որոնք մէկը միւսին ետեւէ այդ անպիտաններուն ստքը կիցնան և կառավարութեան (. . .) գթութիւնը կը հայցեն : Ահա ասանկ կը գործադրէ մեր օգոստոսիար վեհապետը (. . .) իր շնորհները Գործերու այս ընդհանուր ամբարձրան հետ , զոյց են նաեւ պանդխտութեան դռները հայերուն առջեւ . ամէն անհատ զատապարտուած է իր տեղը կաշկանդուած մնալու , այդ տառապանքներուն մէջ սապկուելու , արցունքի մէջ լողալու և նիւթութեան ու անօթութեան մէջ շարժարուելու :

Հիմա այս սուգերը գրած տաննըս կը մատնեմ թէ ասկէ 4—5 տարի առաջ մեր ջոջ-աղաները , մատնիչները և հակափոփոխական տարրը կը մեղադրէին յիշատակահանները , իբր թըշուառութիւններու պատճառ . այսօր հոս վերջին ծայր զգուշութեամբ և լուռ ու մունջ կը գործեն մեր յիշատակահանները , ինչպէս առաջ , հիմա ինչո՞ւ արդեօք այն օրերէն տեսիլ թըշուառութիւնը տարածուած է .

իրօք յիշատակահաններուն է յանցանքը , թէ այս անպիտան կառավարութեան և քծնող շուկան , որոնք նեղ պարագաներուն մէջ ամէն ստորութիւն յանձն առին մինչդեռ , առանց իրենց , կառավարութիւնը կը ակնածէր յիշատակահան մարմինէն : Սիրելի ընկեր , բոնութեան գէթ բռնութիւն պէտք է , այս է աշխարհի օրէնքը , և ասոր ժողովուրդին մեծամասնութիւնը մեծ հաւատք կը ընծայէ ու կը աշխատի հացին հետ զէնք ալ ճարելու միջոցները մտածել , որուն անհրաժեշտ պէտք ունի : Աւարտալի է որ այսօր 10 տարեկան աղան ալ զէնք կը պաշտէ , և իր ձեռքը անցած 40 փարայով կաշխատի գոնէ ժանգոտած ւանայ մը ձեռք անցնել : Արտասահմանի մէջ ի՞նչպէս կերթայ յիշատակահան գործը , և ի՞նչ կարծիքներ կը տիրէ

Խմբագիր , եթէ կարելի ըլլայ պատասխանել նամակիս հեղինակին վերջին տողերուն , և մանրամասնօրէն պարզուի մեր հակափոփոխականներուն կիզոտութիւնները , ազգաբնակչուս ուղղութիւնները , արդեօք ի՞նչ կը յուսաք թէ մտածէ արտասահմանի յիշատակահաններուն վրայ : Ասկից անցանք , այն նամակին հրատարակուելէն վերջ , մեր թափփոկ շարժումները թերեւս խմբագրական մը եւս գրեն թէ « Կարգօն » չինձու նամակներ կը հրատարակէ և զէնքի անունով գրած կը հաւաքէ , որպէսզի ուտէ (. . .) . մինչև ու՞ր պիտի հասնի արդեօք մեր գիւմակաւորներուն ստորնութիւնները : Ժողովրդին այդ կեղծ պաշտպանները , կոկորդիլոսի արցունք թափողները , և անոր բուն ներքին թշնամիները , ուրիշ նպատակ չունին , — յիշատակութիւնը տապալել , և իրենց աղտոտ գոյութիւնը պաշտպանել :

ահա արտասահմանի մամուլին մէկ կարեւոր մասին խախալը և անոր միտքակոյաններուն վրայ նստիլ ու որդնոտած բուերու պէս մամուլ . ահա և կարգ մը խմբագիրներու բարոյական մակարդակը . ամօթ . եւ զարմանալին ուր է գիւտք . այն թափփոկութիւնները , որ կոկորդիլոսի պատեւելու աստիճան կը պուան , կը « ճղին » գործուած զեղծութիւնները այս կամ այն անմեղներուն վրայ նստել , այդ թափփոկութիւնները , սիրով կը հրատարակեն բուն խաչագողներուն խոռոտիողական գրերը , կաշխատին զանոնք արգաբացնել որպէս զի յաջողին իրենց հակափոփոխականներուն վրայ ձգել . միմտակահան ջանք . գոնէ համբարութիւն ըսածն ալ չունին որ սպասեն ու տեսնեն թէ ո՞վ է յանցաւորը :

Բ Ա Ջ Է
Ֆ ի լ ի պ է , 30 Մարտ

Հ Ա Յ Ա Ս Ա Ն Ի Ո Ր Բ Ե Ր Ը

Կոտորածներէն ի վեր մարդկութեան լաւագոյն մասը չը ցնցուցաւ այնպիսի խնդրէ մը որքան որ որբերու չուտու և խեղճ վիճակէն : Բնականապէս սխալմով կոտորուող սուս ժողովուրդն այ իր մասնաւոր նուիրատուութիւններով հրապարակ եկաւ քառական թուով որբեր պահելու : Եւ րոպացի պանիւղի մը որբեր խնամելու համար ընկերութիւններ կազմեցին եւ պէտք եղած օգնութիւններ կը շարունակեն : Բայց հայերս որ աւելի պարտական էինք մեր որբիկներու ապագային հանդէպ , մինչև ցարդ ինչ ըրինք . քանի որբերսամ ընկերութիւններ կազմեցինք . եւ քանի խեղճեր կը պահենք . չէ որ մենք որբիկներէն աւելի գիտակից ենք Մայր Հայրենիքի մէջ տանջուող մեր եղբայրներու վիճակին . կարծեմ ամէն հայու յայտնի է որ մեր որբերէն և որբուհիներէն շատերը թըրքական հարկմեներու մէջ հարկմական ծառայութիւններու համար կը տարուին և շատ հաւանական է որ կրօ-

գալմագամութիւն ընելով , իր գաղանութեամբ տիրապետած էր վրանին , թէ և առաջուրէն շատ փորձեր եղած էին ժողովրդեան կողմէն այդ բարբարոս գաղանը տապալելու , բայց ինչ օգուտ որ նշանակութիւն չէր ունեցած . և վայրկեանային այդ արգար կողմերու և կանչուողաւորներու ձայներ կը խեղճուէին , շնորհիւ իր որդի Պահրի փաշայի . որ Պօլիս Սուլթանին ամենէն աւելի սիրելի թիկնապահներէն մէկն էր . և Գալաթա-Սարայի միւթէտարիք :

Անցեալի մէջ եղած անյայտուութիւնները զէրօյի չափ նշանակութիւն չունեցան երկու քայլերի երկուստարկներուն համար , քաջ ամէն տեսակ միջոցներով զինուած , անցան սուլուրէզ կոտորու այդ գաղանի հետ , միեւնոյն ժամանակ ալ , ժողովրդեան պորձնապէս ցոյց տալով և սովորեցնելով թէ կոտորու ընդ միշտ կը ունիլ պէտք է . բուն նպատակին հասնելու համար և . այսպէսով նախ մահաբազուութիւն մը կը պատրաստեն Պատրիարքարանի համար . ասոր զեղ-

ծուկներն մէջը թուելով , և միանգամայն ցոյց տալով թէ ժողովրդեան վրայ գործուած ճնշումներն ու հարստահարութիւններն ուրիշ մտաւոր կառնուր , և ուր կը յանգին , միմիակ այդ անտանելի ցաւոց գարմանը Պատրիարքարանէն խնդրելով :

Պէշք կրակ կտրած այդ երկու երիտասարդներու գէթ , իր անխիղճ գաղանութեամբ բողբոլին մէջ աւելին շնչելու անմիջական միջոցներու մասին կը խորհէր , ինչպէս որ շատ անգամներ ալ իր հակառակորդներուն վերջնական համար . թըրքական կեղծ բողբոլիքայով մը առ երես բարեկամ մանուրով , քանի մը փարայի թոյնով ամէն հալուեր կը մարտը . նոյն եւս կուղէր ստոնց ալ ընել . ըստ այնմ միջնորդներ մէջ ձգելով , իր բարեկամանալու փափաքներն կը յայտնէր , որպէս զի իր վրէժառութեան ծառան գոնէ այդպիսի ստոր միջոցով մը թըրքական համար և . կողմէն , ժողովրդական ուժը երկու երիտասարդներու կողմ ըլլալով , փոխանակ այդ գաղանի գործած բարբարոսութիւնը

նախորդ ալ կրլան : Մայր Հայրենիքի մէջ ապրող մեր եզրայրները անկարող են իրենց այդ սրբերու պէտքերուն գոհացում տալ . եւ այդ պարտականութիւնը կը մնայ արասա՛սմանի մէջ ազատ գործունէութեան ասպարէզ ունեցող հայ երիտասարդութեան :

Միութեամբ կը ըսել թէ այս կիրակի Վատնայի մէջ Որբախնամ բնկերութիւն կազմուած է եւ կը յուսանք որ այս օրինակին պիտի հետեւին արասա՛սմանի ուրիշ հայաբնակ քաղաքներն ալ :

Յ. Ա.

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՏԱՐԱՆԻՒՆԷՆԷՐ 27 Մարտ

Անցեալ օրուան գրած նամակովս չիցած էի պերճան փառային հոս պալլու որուն ասկէ երթալն ի վեր գրեթէ ընդհանուր բերդերն պատրաստ վիճակի մէջ են . գիշերներն ելեկտրական լոյսով նշանաճառութեան փորձեր կը կատարուին . պիշիք եւ ցիւրեկները ցէն թնջուց մը անգամ Եօլիս չեն թողոր որ անցնին . ոչ թէ կեանքը բերու «գրահաւորք» . Տարտանելն Սպանիոյ Սանթիակոյ քաղաքին պիտի վերածուի բոլորով մեկ վախճանի կուզեն :

Անցեալ շաբթ օրը . քաղաքի քահանան եկեղեցեայ . բոհը կը պալլուի եզր տկար վիճակի մը մէջ . տաճիկ սօքթօրը սպասելով . Տօքթօրը կուգայ եւ ճիշդ քննութեան ասան մէջ մըն ալ կը նային որ զօրք մը եկեղեցեային սենեակը մտեր է ստակ պիտի գողնայ . Տօքթօրը այս միջոցին քննութիւնը մէկ կողմ կը ձգէ քահանային կըսէ (կիթ շու ասքէրի թուծ) . մեր խելացի քահանան ալ կերթայ — զօրքը անմիջապէս (տէրտէր մի գար թէ չէ կպաննեմ) կըսէ . քահանան աս լսելուն պէս ետ կը դառնայ — ետքը տաճիկ Տօքթօրը կերթայ բրտնելու . անոր ալ նոյն պատասխանը կուտայ . բայց Տօքթօրը մտիկ չընելով կերթայ զօրքին քով . ու զօրքին քովը հասնելուն պէս զօրքը Տօքթօրին երեսին այնպէս ապսակ մը կը զարնէ որ Տօքթօրը կը գլորի գետին . վերջը քահանան եկեղեցեայ առջեւէն անցնող քանի մը հայ երիտասարդները կը կանչէ սղաքը ներս

գողնու . ալ աւելի կը ստատականար ու սուր կերպարանք կանոնը . եւ այսպիսով քանի մը ամիսներ . այդ երկու զօրքը ուժեր մէկգլմէկու զարնուելով . զայնպէս պաշտօնանկութեան վրայ կեղտականար . այդ անկման լուրը աւելի կատողեցուց պէլը . այլ եւս ինչ ընելն չէր գիտէր . գահանութիւնէն ինքզինք կորսնցուցած վրէժ . վրէժ կը գտար :

1883 թուականին . այդ գաղանը պաշտօնէն քառելով . իր վրէժը լուծելու համար ամիսներ աշխատեցաւ վատ հայերու միջնորդութեամբ հաշտութիւն մը կայացնել . այլ եւս ուրիշ հնար չէր մտայած . միմիայն ատորով էր որ պիտի կրնար իր փափաքին հասնիլ . այդ եւս իրեն համար անկարելի չէրու . քանի որ վատ հայու մտքը մէջը կը գտնուէր . երկարատեւ աշխատութենէն յետոյ . բերդի մէջ հացկերոյթի մը միջոցին երկու կողմէն հաշտութիւն տեղի ունեցաւ . եւ այդ հաշտութենէն մէկ ամիս յետոյ խնձորի մը մէջ գաղան պէյի հրամանաւ . մէկ մէկ գաւաթ

կը մտնեն մին զօրքը լու մը կը բռնէ մէկուն ալ լու մը կը կապէ . հիմա 2 երիտասարդները . տաճիկ Տօքթօրը եւ այդ վախկոտ քահանան չորս հոգի զօրքը այնպէս կը ծեծեն որ չեմ կըրնար նկարագրել — զրպանը կը նային 15 փարա կելէ — խեղճ զօրքը գողութիւն չընէ հապա ինչ ընէ — վերջը բոլորներ . քովէր հազարապետ մը խօշորով քանոնի զօրքերով կուգան զօրքը ծեծելով կանոնն կը տանին :

Վաղը զուրպան պայրամի է . տակաւին զօրքերուն մէկ փարա ամաւ կան չի կայ . Շատ կը վախնանք որ մտերս խոռվու թիւն մը չը հանէին : Աստուած բարին կատարէ :

Ս. Չ. Ե.

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐՈՆԻԿ

Կիրակի օր ազգային վարժարանի մէջ տեղի ունեցաւ Որբախնամ բնկերութեան ընդհանուր ժողովը եւ քուէակուցութեամբ ընտրուեցաւ զորքի ժողովը որ կը բաղկանայ հետեւեալ անձնաւորութիւններէ .

- Պատ. Արքայապետ Ա. Մարտիրոսեան
- Տիր. Ստեփանուր Արքայապետ
- » Յովսէփ Բարսեմեան
- » Յարութիւն Ճանկիւրեան
- » Յակոբ Արքայապետ

— Ընտրուած ենք թոյնս Գնու. Չու. գայեցի Մանչեսթրի մէջ հարատարակած «Եկեղեցի Հայաստանի» անունով ամսական կրօնական հանդէսը :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՊՈՒՐԿԱԶ ԵՒ ՌՈՒՍՈՒ

Նօվօ-Վրէժի միայն յարուցած Պուրկազի շարքը գոյցէ շատերուն հաւատք չէ ներշնչած . բայց մենք ժամանակին հաղորդեցինք Նոր քաղաքական հոսանքը որ սկսած է Պուրկարիոյ և Ռուսիոյ մէջ այսօր կը կարծուի որ երկու պետութիւններու մէջ կը քուած է գաղանի համաձայնութեան կէտէրը . որոյ հետեւանքն է Ռուսիոյ ֆինանսական նախարարի օգնա-

սուրծով թունաւորելով քանի մը օրէն յետոյ երկուքն ալ մեռան . ամբողջ կնուան սգոյ մէջ ձգելով :

Պուրկազը գաւառացի . Լիզ գիւղացի Լեւոն վարժապետեան . սա գաւառի վրայ ըլլալով թէ . առանց կրթութեան կարելի չէ մարդ մը ինքնաձանաչ ըլլալ . իր շահը պաշտպանել . եւ միանգամայն հանրային շահուն . եւս նպատակ . իր առաջին քայլը եղաւ իրենց գիւղի մէջ գաւառութեան պաշտօն ձեռք առնուլ . գիշեր ցորեկ աշխատելով . ինքնաձանաչ գաղափարականներ պատրաստելու . իր այդ անխոնջ աշխատութեամբ գնահատուեցաւ Միացեալ Բնկերութեան . եւ Պուրկազը գաւառի Միացեալ Բնկերութեան զբարոյ մէջ հայկարանութեան եւ պատմարանութեան ձեւերուն գաւառութեան ընտրուեցաւ :

Այնքան առաջ գնաց որ ամբողջ Պուրկազը գաւառի մէջ ժողովրդականութիւնը գրաւեց . այդ միջոցին անհրաժեշտ պարտք համարեց ներքին կազմակերպութիւններ հաստատել

կան Գոյէքոյի ժամանումը . շինարարական նախարար Բարբիքօօօի Բնկերակազմութեան մեկնումը և իշխանի վարազուրած բացակայութիւնը . այս ամենը հաստատելու համար մենք պուրկար զինուորական նախարարութեան օսկան համարուող «Թէլէկրաֆ» թերթին հետեւեալը կը քաղենք . սպայակոյտի զօրականն էր գրուած :

«Ըստ պատերազմական Ֆօն-Տէր կոյց բաշայէն ուրուող ծածկ ծրագրի Պուրկարիոյ դէմ պատերազմ պատահած դէպքին թուրք զլխաւոր բանակը պիտի յառաջ խաղայ թունճայի և Մարիցայի հողի մասերը . և հարաւարելան սահմանագրուի զիբք բռնած պուրկար բանակն ջախջախելէն յետոյ պիտի գրաւէ հարաւային Պուրկարիան ու Պալքանի անցքերը (Կիրճ) :

Թիւրք զլխաւոր բանակի շարժումները պիտի դիւրացնեն իրենց թեւարկութեամբը երկու զօրաբանակներ . մին Ալպանական զօրաբանակ . որի Ալքալէն (Մակեդոնիա) պիտի յառաջ խաղայ դէպի Բէօսթէնիոյ Սօֆիա և Սամաքով . իսկ միւս զօրաբանակը ցամաք պիտի իջնայ . զոր թուրք նաւատորմը պիտի փոխադրէ Պուրկազ և յառաջ պիտի ջակօրս . այսինքն հարաւարելու (Հարմանալի կողմը) սահմանը կեցած մեր զօրքերու քամակը մը ուրիշ բանակ ալ վառնա ցամաք պիտի ելլայ . իրեն նպատակ ունենալով Տէլի-Օրմանի հոծ թիւրք տարրը ապստամբեցնելու . Ուրման յայտնի է թէ Պուրկազը ինչ նշանակութիւն ունի մեզի համար թուրքիայի պատերազմ յայտարարած առեւնը . երբ մենք առանց դաշնակիցի ենք :

Թուրք նաւատորմը թէև տղար . սակայն մեր ուժերու հետ բազմաթիւ շատ զօրաւոր է . այնպէս որ Պուրկազի պաշտպանու-

թիւնը մէջ . քանի որ ինքը սիրուած էր ժողովրդէն . եւ ամէն տեղ իր ձայնը կրնար լսել ընել տալ . որով առանց յապաղման սկսաւ ձեռնարկել . եւ կարճ միջոցի մը մէջ գրեթէ ամբողջ Պուրկազը գիւղերը մէկգլմէկու կապեց իր ընկերներու անկախութեամբ . որն որ գիւղերու մէջ վարժապետութիւն կընէին . ասորնք եւս Սուրբ Կարապետի դպրոցէն ելած են :

Որքան որ մէկգլմէկու դէմ լարուած զրութիւններ կը վերնար . անոր տեղ թագաւորելով սէր եւ եղբայրասիրութիւն . այնքան ալ իրենց ներքին կապակցութիւնները օր ըստ օրէ առաջ կերթար . եւ հաստատուն ձեւերով մէկգլմէկու կը շղթայուէր . միմիակ խիստ զազոնապահութեան վրայ հիմնուած . խիստ եւ անաչառ ձեւով կը վարուէին դէպի անոնք . որոնք այդ գրական հիմունքը . իր կական նոյնութեամբ չըմբռնելով . երբեմն երբեմն կը սխալուէին գաղանի մը դուրս տալով :

Որքան որ այս յեղաշրջման փոփո-

թիւնը կամ ալ ամբողջ Սեւ-Մովի եզրերի պահպանութիւնը մեզի անհրաժեշտ պէտք կերեալ . Բայր ծովային նաւահանգիստները . ինչպէս նաեւ ծովեզրեայ մերձեայի ափերը երեք տարբեր միջոցներով կը պաշտպանուին :

Ա. Անշարժ պաշտպանողական եղանակ .

Նաւահանգստի անմիջական պահպանումը բոլորովին թողուած է . ծովի տակ զետեղուած գաղտնի ականներու ու միակեզրոն միջաներու ուժին . պաշտպանուած հոծ թնդանօթային զօրութեամբ . որոնք բեւեռուած են ծովափեայ մարկոտցներու վրայ :

Բ. Շարժուն պաշտպանողական եղանակ . ուժեղ նաւատորմի աջակցութեամբ թշնամոյն մարտահանգիստ դէմ հակադիր դիրք կը բռնէ զայն ցամաքը չը թողնելու որ զօրք թափէ կամալ ծովի բաց երեսը ըլլալով թշնամուոյս նաւատորմը կը փնտռէ :

Գ. Բարդ պաշտպանողական եղանակ . երկու զօրժամական միջոցներու բազաբուր թեւամբը վերջինը ռազմադիտութեան մէջ ամենաարագադիտ յեկատուած է . որովհետեւ հակառակ անյաջող ճակատամարտի . արձակ ծովի երեսը նաւատորմը ապաստարան կը գտնայ նաւահանգիստը . շարժուն պաշտպանութեան անմիջական ուժին ներքեւ :

Եթէ վերոյիշեալ ռազմային եղանակէն մըն Պուրկազի պաշտպանութեան համար գործ դնենք . Պուրկարիոյ համար պիտի նստի 20 միլ . Ֆրանքի . որովհետեւ պէտք պիտի ըլլայ մեծ ամրոցային թնդանօթներու երկաթեայ շինուածքներ զանոնք պահպանելու որոնք մեծ ծախսերու պէտք ունին :

Եթէ որոշում տանք Պուրկազը պաշտպանել ոչ միայն թուրք

խուժիւններ օր ըստ օրէ ոգևորուելով Մոյ գաւառներու մէջ կարծար ծուէր տուանց պղտիկ ընդդիմութեան մը իսկ հանդիպելու առաջ կերթար . իսկ միւս կողմէն կար մեծ պակասութիւն մը . եւ այդ պակասութեան վրայ ուղարկուելու մը զարձնող չէր գտնուէր . որ էր բաժանում . թէ ինչպէ՞ս . իւրաքանչիւր գաւառ ունէր իր որոշ քանի մը յօրուածներէ բաղկացեալ պայմանագրութիւն մը եւ ատոր գծած ուղիով կը շարժէր . իսկ ուրիշ մը բոլորովին տարբեր . հետեւաբար շատ պարզ է որ տարբեր եղանակաւ մը պիտի շարժէր . եւ այսպիսով Մուշ . կնուս եւ Պուրկազը տարբեր տարբեր ուղղութեամբ կընթանային :

ՄԱԿԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԻԱՆ

(Շարունակելի)

այլ նաեւ օտար մարտանաւերու յարձակումէն, անդին աճուցիչ պաշտպանողական ծրագիրը 50 միլ. ֆրանքի զուլա պլանի լայն, որովհետեւ շատ լուրջ ու խնամքով պէտք է ըլլայ, հակառակ պարագային ոչ մի նշանակաւ թիւն ու արժէք չունենար պաշտպանողական եղանակը ինքնին: Ասկից պլանի գտնանք այդ միջոցները մեր ներկայ ֆինանսական վիճակին մէջ: Պարկազը ռուսերուն յանձնուելուն հակառակողները խօսք ունին: Հիմա նայինք թէ ինչ նշանակութիւն ունի Պարկազը ռուսերուն համար, ռուս սեփական նաւաբաժինը զէպի Պոլիս յառաջ շարժուելու համար Թուրքիոյ զէմ պատերազմած պահուն իրեն անհրաժեշտ են Սեւ Մովրի ափերը մէկ կամ երկու յենարաններ, այս յենարանը ներկայ պարագայի մէջ այն կարեւորութիւնը ունի ծովային ռազմագիտական տեսակետով, ինչ որ նա ունի դաշտի մէջ ցամաքային բանակի համար:

Նաւատորմը որչափ որ հեռանայ իր յենարանէն՝ այնքան նա իր գոյութիւնը վտանգի կենթարկէ: Յենարանը նաւատորմին կը հայթայթէ ուտեստ, պաշար, ռազմամթերք և անուր, որոնք ամենապէտքականներն են. և զինարան մը, քիստուած նաւերը նորոգելու: Ռուսական նաւատորմը զէպի Պոլիս ռազմախաղած ժամանակը ընակահարսր ռուս Սեւ ծովեան եզերքը Օտեսան իրեն յենարան պիտի ընտրէ:

Շատ զիւրիւն է դատելը, մանաւանդ այն հանգամանքը որ ռուս նաւատորմի գրութիւնը, հեռու մօտաւոր յենարանէ մը և առանց միջակայ կայարաններէ ինչ վըտանգներու առջև է: Ահա ատոր համար ռուսերն կը պահանջեն Պարկազը իրեն Պոլսոյ ամենամօտ կայարան. այս հարցը արդէն գրասեղանի վրայ է և ռուսերուն համար կենսական է:

Եթէ պուլկար կարավարութիւնը կը մերժէ Պարկազի յանձնումը, մենք ոչ միայն կը զըրկուինք այն օգուտէն որ մեզ իբրեւ դաշնակից կառաջարկէ Ռուսիան, այլ նաեւ Թուրքիոյ զէմ ընդհարում ունեցած ժամանակներս նա մեզմէն բռնութեամբ պիտի խլէ և առանց պայմանի (ինչպէս որ վերջը յիշեցինք նա առանց այս նաւահանգստի չպիտի կրնայ գոյծել): Իսկ եթէ զայն Ռուսիային յանձնենք բաւին բուն նշանակութեամբ, այն ատեն մենք պիտի օգտուինք: Այս հարցը կուսակցական հայեացքով քննուելով կուսակցութիւններէն, վախճանը այն պիտի ըլլայ որ մեր դաշնակիցը գուցէ պայտի:

Վերոյիշեալէն այն եզրակացութեան կուգանք թէ երբ քաղաքական հանգամանքներու բերմամբ պէտք ունինք մի զօրեզ

դաշնակցի և Ռուսիա կը համաձայնի, մեր շահերուն օգտակար է որ իր նաւատորմը Պոլսոյ վրայ յառաջխաղած ժամանակը, իբրեւ զինակից մեր Սեւ ծովեան ափերն ալ հսկէ: Այնպէս որ մենք պուլկարներն ալ բարոյապէս պարտաւորած ենք Ռուսական նաւատորմի գործը զիւրացնել, իրեն թողլով Պարկազը իրեն յենարան, հեռուաբար մեր շարժուն պաշտպանողական եղանակը Ռուսական նաւատորմը պիտի ստանձնէ ամբողջով Պարկազի մէջ:

Իսկ ինչ որ կը վերաբերի Պարկազի կայուն պաշտպանողական միջոցներուն՝ զայն պիտի կատարէ պուլկար զօրքը մեր ազգային զգացումները շարատարելու համար:

Նման պաշտպանութիւն մը կարի հարկաւոր է որ Ռուսական մարտանաւերը կարողանան պատու պարուել անյաջողութիւններէն ու ձախողութիւններէն, որոնք կրնան ենթադրուիլ միայն այն ատեն, երբ Թուրքիային Եւրոպական նաւատորմը օդնութեան հասնի, ինչպէս Անգլիականը: Ամեն պարագայի մէջ նաւատորմի յենարանը պէտք է ամբողջութիւն հարկէ ամբողջութեան համար հազարն ծախսերը ռուսերու հաշույն պիտի ըլլայ, և այսպէս Պարկազի նաւահանգիստը պէտք է յանձնուի ռուսերուն վերոյիշեալ պայմաններու հիման վրայ: Տեղն է յիշելու մեր Պուլկարական սառը «խթանին» զէմ աքացի չեն տար և «երկու չարեաց» փոքրագոյնը:

Սօֆիա
Ն.Ս.Մ.Ա.Կ.Ա.Տ.Ո.Ւ.Փ
«Շարժումի» ներկայ թիւով յաւելուած մը ունինք. Տիար Յ. Ս. Փափաղեանին պատասխանը «Իրազեկի» յօդուածին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մօտերս վախճանած է Անգլիական թերթերու նշանաւոր թղթակիցներէն մին Արչիպալա Պօրպո: Այս թղթակցը հռչակաւոր է անորմով ներկայ եղած է բոլոր պատերազմներուն և արագ ու մանրամասն տեղեկութիւններ տուած իր աշխատակցած թերթերուն: Ան եղած է Սպանիա, Ասիանիտան Պուլկարիա միշտ պատերազմներու ժամանակ և իր թղթակցութիւնները շուտով հասցնելու համար ամէն վտանգ և դժուարութիւններ յանձն առած է: Տասը տարիէ ի վեր շէր կրնար իր գործը շարունակել, որովհետեւ այդքան դժուարին ճամբորդութիւններ խիտ ազդած էին իրեն վրայ:

— Թէ հրանի տաճիկ դեպքանը

չառ կաշխատի ճահը համոզել որ Փարիզ պայցած ժամանակ Սուլթանին այցելէ:

Այդ նպատակին համար թուրքերը շատ նուէրներ բրած են պարսիկ հոգեւորականներուն: Ճահի Սուլթանին այցելելը մահամեականներու համար մեծ նշանակութիւն մը ունի:

— Կրտսեց Ժօզէֆ ապրիլ 2ին պիտի երթար Պարիզ: Պարիզի լրագրութիւնը կողջունէ այդ այցելութիւնը և կընդունի իբր նոր գրաւակուն մը երբեակ դաշնակցութիւն յարատեւութեան և Աւստրիոյ ու Գերմանիոյ սրտակից բարեկամութեան:

— Փէնէրալ Բօպէրտս մարտ 28ին կը հեռագրէ թէ վերջերս պօէրները շատ գործունեայ դարձած են:

Ի հարկէ գործունեայ են, երբ կրկին սկսան անգլիացիները նեղել:

— Պելճիբայի նախարարը ազգային ժողովին յայտարարած է որ թաղաւորը իր բոլոր անշարժ կայքը նուիրած է երկրին:

— Եւրոպական մամուլի մէջ սկսած են երեւնալ յօդուածներ որ կը ջրեն Ռուսիոյ մասին Պալքանեսան երկիրներու վերաբերեալ տարածուած լուրերը և ենթադրութիւնները, որով և Պուլկարական «Թէլեկրաֆ» թերթի մէջ գրուած յօդուածը Ռուս Պուլկարական դաշնակցութեան և Պարկազը յանձնելու մասին, իր նշանակութիւնը կը կորսնցունէ: Ռուսիա հաւատարիմ պիտի մնայ 1897ին Աւստրիոյ հետ ունեցած պայմանագրութեան:

— Ի՞նչոյ՞ թէր զործակալութիւնը կը տեղեկանայ թէ Թրանսիլվիա երկու հասարակագետութիւնները Բօրթոկալիոյ կառավարութեան յայտարարած են որ Անգլիացի զօրքերուն Բօրթոկալիոյ հոգեբէն անցնելու թոյլատուութիւնը իբր թշնամանք կընդունին:

Չի կարծուի որ թրանսիլվիացիք պատերազմի սկսին Բօրթոկալիոյ դէմ, բայց եթէ այսպէս ըլլայ անգլիացիները պիտի պաշտպանեն:

— Հնդկաստանի ֆապար նահանգի մէջ խռովութիւններ սկսած են:

— Փարիզին Պալքանեսան կը հեռագրեն թէ Լուպլ շրջապատուած է նախարարներէն, բացի Գալիֆէ, որ լուրջ կերպով հիւանդ է, բացած է ցուցահանդէսը:

Կաճառականութեան նախարար Լուպլն ընդունած է ճառով մը, որուն մէջ բրած է ժողովուրդներու շահակցութիւնը աշխատանքի և գիտութեան շրջանակներու մէջ կղզացնէ թէ պիտի գայ որ մը որ մարդկութիւնը պիտի գիտնայ մրցիլ միմիայն խաղաղութեան և աշխատանքի փոստար կուրին մէջ, ժողովուրդը եռանդով ծափահարած է: Փարիզը շատ կենդանի վիճակ մը ստացիր է: Ամբողջութիւնը դրօշակներով է զարդարուած:

— Սոյ կաթողիկոսական ընտրութիւնը նորէն յետաձգուած է. Երևաթի մէջ կը ջանան կերպով մը գոհացում սուլ պատրաստելին. սակայն Օրմանեան կը պնդէ հրաժարականին վրայ:

— Լօրս Բօպէրտս հեռագրու բողոքած է Թրանսիլվի նախագահ Գրիպէրի, պօէրներու Բրէտօրիայի մէջ գերի բռնած է անգլիացի սպաներուն հետ մէջ վարուելուն համար:

Չ Ե Օ Ր Է Կ Ի Ս Ի Ր Ա Յ Ա Ր Ն Ե Ր Ո Ւ Ն

Եկածը Չասիկ է. ո՞ր հայը չուզեր ուտել չէօրէկ, որ մեր աւանդական հին ուտելիքներէն մէկն է:

Մեծ խնամքով, ախորժիկ համով ու հոսով չէօրէկ՝ Վառնայի մէջ միմիայն կը ծախուի ՍԱՆԹՐԱԿ գործարարները, Տիգրան Թի. Ֆէնկճեանի քով:

Հո՞ն գիմեղք. ապահովակս գո՞ պիտի մաք:

Գ.ԱՅԵԱԿ
Փ. Պելչիս Հաճի Հաւսն Փողոց
Տիկ. Տիրուհի Գ. Մարտեան երկար աստիճանէ հետէ կը կատարէ դայնակութեան արհեստը աննման յաջողութեամբ: Կը բուժէ նաեւ կանանց ներքին հիւանդութիւնները: Արդէն զարմանած է բազմաթիւ կիներ: Ռուսի զանազան բժշկական վիճակներ իր ձեռնհասութեան համար:

Մ. Ա. Ն. Կ. Ս. Պ. Ա. Ր. Տ. Լ. Չ
Տիկ. Ե. ՉՐԵՍՆԻ (ՁԻՆԻՊԵ)

Կընդունուին 4-7 տարեկան մանուկներ, գասերը առատեսան 9-12 և կէս օրէն վերջ 2-5:

Հետո բնակող մանուկները ճանրին կրնան մանկապարտէզին մէջ ընել և մինչև գասերուն սկսուիլը մասնաւոր հսկողութեան տակ խաղալ:

Վճարը՝ ամսական ութը լիվ:

Յ. ՃԱՆԻՒԻԼԵԱՆ
ՆՈՐ ԲԱՑՈՒԱՆ
ԾԽԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ
Թիւ 389 Խալիկ-պաշի

Կը վաճառուի ծխախոտ, բոսիայի և աղբսագրի ամէն տեսակ բուխր նաեւ զանազան տեսակ սիկարներ: Թէ Թուականին հրապարակ ելած Պուլկարիոյ գահաժողովուրդի պատկերազարդ քառի-փոսթալներ, որ այժմ չեն գործածուիլ օճոյնպէս և կը վաճառուի «Շարժում»:

Շարժումը կը ծախուի նաեւ նամակատան զիմաց նոր բացուած փոքրիկ գրատունը:

Նաեւ Շարժումը կը ծախուի Ա. Չարրահանէյանի գրատունը և իրմբացրութեան մէջ:

ԽՄԻՆԻՍԻԹԻԹԻՆ, «ՆԱՐԺՈՒՄ»

Կը պալպուրին ամէն լիզուէ այցելուում, հասցէտում, նամակաղլուի, հարուանկան հրախրողիլ, մահաղլ:

Գրինըլ յոյժ զիւրամտաշելիւ Ուրիշ քաղաքներէ եկած յանձնարարութիւններ ճշդութեամբ և փութով կը կատարուին:

ՅԱՆՉԵՐԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՆԹԻԿ

Исчазвѣта «Врачнѣсть» Варса

ԻՆՉՈ՞Ւ ԴԵՌ ԶԼՃԱՐՈՒԵՑԱԻ

«Իրազեկ» անունով մարդու մը գրածը կարգացի: Ամբողջ գրութիւնը անցած կերպով սեղանոյ թաղ. խորհրդին բովէն, ինչպէս ցոյց կուտան կարգման մասնաձեւերը որոնք քաղուած են իմ ու յիշեալ մարմնոց մէջ կատարուած թղթակցութիւններէն եւ նամակաւոր ամբողջ պատմութեան ձեւը՝ որ խեղաթիւրուած է կրճատուելով, չարափոխուելով եւ կատարելագոյն սուս յաւելուածներով:

«Իրազեկ» որուն ճիշդ ավ ըլլալը կանգնուած, թերեւս ըլլայ այն նոյնիսկ թաղ. խորհրդոյ մէջ անգամ մը, կեղծ անունի կը գիտէ հրապարակ եղեւ: Համար եւ քաջութիւնը չունենար իր բուն անունովը ստորագրելու իր գրածը, այն վախով որ մտքի պարտաւորութեամբ յերկրուած պատմութեան մը կեղծուած կողմերը անմիջապէս երեւան ելնելով զինքը պիտի անջնջէին: Այդ սարսափովը լեցուած անձի մը պատասխանելը թէեւ չէր արժեր, մանաւանդ որ մութի մէջ մութ քողերու լուսագոյն պատասխանը արեւմտեան լուսութիւնն է, սակայն որովհետեւ մեռելի մը գերեզմանին շուրջը սեղի կուտան այդ գարշելի արարքները, հարկ է որ Իրազեկին շատ աւելի իրազեկ եւ բուն խնդրոյն սուտը կան ու գերակատարներէն մին՝ ճիշդ պատմութիւնը ամբողջութեամբ ներկայացնելու համար կուտան, որպէս զի երկու կողմն ալ լուսելով դատաստանը արդար ըլլայ:

Երբ Տօթթօր թովմասեան կը վախճանի, ընտանիքին կողմանէ ձեռք 4. Յովնատեան եւ Շիշմանեան ու եւ կը յանձնարարուին յուղարկուողութեան կարգադրութիւնը կատարելու: Աւստի նոյն գեղին խիզազը եկեղեցի տարած միջոցն ու՛ եկեղեցոյ Աւագերէց 8. Մարտիրոս հօր եւ յաջորդ օրն ալ թաղ. խորհրդէն տեսած մէկ քանի անդամներու կը պատուիրեն իր գիմաց ընտանաց որ յուղարկուողութիւնը շքեղ կատարուելու համար դրամ չխնային: Ամէնքն ալ կը խոստանան պէտք եւ դածը ընել ու իրաւամբ ալ կը կատարուի շքեղ յուղարկուողութիւն մը, որուն համար մասնաւոր նամակաւ մը շնորհակալ եղայ թաղ. խորհրդին:

Երկու երեք օր վերջը յիշեալ մարմնոյ քարտուղար Պ. Սիբաք Մարգարեան կը բերէ ինձ 853 ֆր. 95 սանթի միջակ հաշիւ մը զոր անմիջապէս վերի վերան աչքէ անցընելով ուշագորութիւնս կը գրամ մասնաւոր 250 ֆր. քանքի գումար մը՝ իր 60 էր նշանակուած յանուն վարժարանին: Դիտել կուտամ Պ. Սիբաքին թէ վարժարանի անուան նուէրը տարօրինակ է, որուն իր պատասխան կըսէ թէ թաղ. խորհուրդը այդպէս գրել տուած է եւ թէ ինք իրաւունք չունի խառնուելու: այն ատեն եւ ալ կը խոստանամ հաշիւը ներկայացնել առ որ անկ է:

Ընտանիքին մէջ առաջին գիտողութիւնը ընողը կըլլայ հանգուցելոյն եղբայր՝ Տեառ թովմաս թովմասեան որ բարկանալով կը յայտարարէ թէ այդ գումարը չպիտի վճարէ եւ թէ հարկ է միւս հաշիւներէն ալ զեղչեր ընել, վասն զի չափազանցուած են անոնք:

Բնականաբար վիշտի մէջ կողմ ընտանիք մը՝ որ անակնկալ եւ յանկարծական կերպով բնիկուած էր պատահած զժողովուրդին, չէր կրնար

անմիջապէս զբաղիլ հաշուեցոյցերով, ուստի կատարուեալ 8. թովմասի որ գոնէ զազգապիւրներու, գերեզմանափորներու եւ այլն կարօտ անձերու գրամը չուս մը վճարուի որ չըսուան եւ մնացեալը կարգադրուի քանի մ'օրէն: Հետեւաբար հաշիւ մ'ընելով, 8. թովմաս իր քովէն կը յանձնէ ինձ 95 ֆր. 50 սանթ զոր նոյն օրն իսկ կը խրկեմ նա հակով մը եւ վճարելի անձերու ցանկովը թաղ. խորհրդոյ անդամներէն Պ. Գրիգոր Կիւլպէտեանին, յայտնելով միանգամայն թէ մընացորդ հաշիւն ալ քանի մ'օրէն պիտի կարգադրուի:

Այդ մէկ քանի օրերուն մէջ երբ գէտ վշտի առաջին ցնցումը թարմ կը կենար, կ'իմացուի որ հանգուցելոյն անչափանա աղջկան պաշտպանը կատարուեալութիւնն է, թէ անո՛ր կը վերադարձի կարգադրել ժառանգական ամէն պարտապահանջի խնդիրները ձեռամբ մի ընտանեկան ժողովոյ զոր ինք պիտի կարգէ. ուստի կարգադրուի որ օրէնքի ներկայացուցիչը պէտք եղածը գործադրէ, որպէս զի հաշիւի խնդիրներն ալ կարենան նկատողութեան անուել:

Գաշտանական ձեռակերպութիւնները քիչ մը ուշ կը ըննան եւ այդ ժամանակամիջոցին մէջ թաղ. խորհուրդը քանի մը նամակներով կը խնդրէ ինձմէ որ հաշիւը մարտուին անմիջապէս ալ ի գիմաց ընտանիքին կը պատասխանեմ թէ՛ քիչ մ'ալ ըստպատէն եւ իմ կողմանէն ալ կը յաւելուած որ զգալով պէտքերն ու թաղ. խորհրդոյ անուելին անձուկ վիճակը ինչպէս նաեւ պահանջուն ստիպողականութիւնը՝ կը ցաւիմ որ հակառակ իմ գրաւոր խոստումին՝ վճարուած կուշանայ:

Վերջապէս կատարական ձեռակերպութիւնները կը ըննան, ընտանեկան ժողովը կը կազմուի եւ այն ատեն անմիջապէս կորոշուի հաշիւները կարգադրել, հետեւաբար նկատողութեան կառուի հաշիւաւոր հաշուեցուցակը որուն մէջ ո՛չ միայն վարժարանին 250 ֆրանքի նուէրը անմիջապէս աւելորդ կը համարուի, հապա նաեւ զարմանօք կը դիտուի որ պէտք եղածէն շատ աւելի գրամ քաշելու ձգտում մը կայ, զոր օրինակ, եկեղեցոյ ըստ սակացոյցի 120 ֆր. նշանակուելէն յետոյ որուն մէջ կը հասկցուին բաց ի եկեղեցիէն նաեւ 2 քանանայ, լուսարար, ձայնաւոր վարժարան, 6 ձայնաւոր սղայ, լուսաւորեալ եւ 2 կերտն, թաղ. խորհուրդը գնահատելով խմբութիւնը ի գործ դրած է սակացոյցին մասնաւորութիւնները մէկի մէկի ալ կը կրկնելով իր ցանկին մէջ եւ անոնց շնորհակալ գիտելով, ինչպէս 2 քանանայից 50 ֆր. լուսարարին 10, ձայնաւոր վարժարանին 10, լուսաւորեալի 20 եւ 2 կերտներու 16 ֆրանք:

Դարձեալ մտազարդի անունով 10 ֆրանքի անդամները պահանջ մը ըստեղծած է՝ լուսարարին համար արդէն 10 ֆրանք գրելէն յետոյ, որուն կը վերաբերի զարգարելու գործը:

Նաեւ թաղ. խորհրդոյ խնդրանքին վրայ հանդուգնելոյն յիշատակին նուիրուած ծաղկեպաղները եկեղեցիին ձգուելով՝ գանոնք Իպրահիմ Աղա Գարուսիէն եկեղեցի տանելու համար՝ համալսէ՞: Երեւակայեցէ՞ք համալսէ՞ ալ կուզուի:

Իսկ ամենէն հրաշալին՝ 3 տուգինա ձեռմակ ձեռնոցներու խնդիրն էր, որոնց համար հաշուեցոյցին մէջ 19 ֆր. 50 սանթիմ նշանակուելէն յետոյ գանոնք հայթայթողը՝ Պ. Գրիգոր Կիւլպէտեան՝ յոյն վաճառական Բարու-

չէն ապառիկ առած եւ յայտնած է որ ի հաշիւ թովմասեանի է, ինչպէս որ յետոյ Բարուչ պահանջած է Պարոնեան ընտանիքէն ոչ թէ 19 ու կէս ֆրանք, այլ միայն 15 ֆր. եւ անմիջապէս վճարուած՝ ընկալագրի մը փոխարէն: (Անցողակի կերպիւ բերք որ այս խնդիրը նոյն միջոցին բերնէ բերան պտտուելով գացած հասած է մինչեւ թաղ. խորհրդին անդամներուն սկանջը որոնցմէ երկուքը քննութեան եղնելով իրողութիւնը հաստատած են եւ թաղ. խորհրդարանի մէջ ըստական ծանր խօսքեր եղած:)

Այս պարագաներուն հանդէպ բնականաբար թաղ. խորհուրդին հաշիւը վաւերական կարգին չէր համարել, հետեւաբար կորոշուի զեղչել վարժարանի 250 ֆրանքը, 120 ֆրանքի սակացոյցին մէջ ի մանրամասնութեանց կրկնութիւնները եւ մտազարդին եւ համալսէի գրամը եւ ընկալագրի մը ուղղելով գրամը վճարել: Այս մտօք նամակ մը կը գրուի ի գիմաց ընտ. ժողովին եւ կը զրկուի: Երեք շուրս օր վերջը ընտանեկան ժողովին նամակը պաշտօնագրով մը ինձ կը դարձակուի եւ յայտնելով թէ զեղչելը անկարելի է, կը խնդրուի որ վաղ ընդօրոյթ հաշիւը կարգադրուի:

Չարմանքս մեծ կըլլայ որ ինձմէ չգացած նամակ մը ինձ կը վերադարձուի, այսուհանդերձ մերժումը կիւմացնեմ պէտք եղած սեղր ու երկար խորհրդածութիւններէ վերջը կորշուի 100 ֆր. աւելցնել եւ խնդիրը փակել, այսինքն գումարը բարձրացնել 462 ֆր. 45 սանթիմ (նախապէս վճարուած 95 ու կէս ֆրանքէն զատ) եւ զայն կը խրկեմ թաղական խորհրդին, մասնաւոր նամակաւ մ'ալ խնդրելով որ այսքանով փակեն հաշիւնն եւ ա'լ սեղի չարուի երկար ձգտումներու, վասնզի արդէն հանգուցեալ Տօթթօրին ժառանգորդը բարձրագուրուած մը չէ եւ աղբին օրտակար ըլլալու համար առիթը չըպակսի թաղ. խորհրդին:

Դրամը եւ նամակը կը տանի Պ. Աւետ Թնկրեան թաղ. խորհրդոյ ատնապիւր Պ. Ս. Գարուսիէանի, որ նոյն միջոցին Պ. Գ. Կիւլպէտեանի խանութը կը գտնուի եւ հոն նամակը կարգացուելէ յետոյ կը մերժուի զըրամը առնել, առարկելով թէ թաղ. խորհրդոյ որոշման պիտի ենթարկուի:

Քանի մ'օրերէ յետոյ—անասան՝ ամ քանի մ'օրեր միշտ — կրկին նամակ մը կը ստանամ եւ ասի չգիտեմ քանի՛ երբորդը, որով նորէն զեղչը կը մերժուի եւ կը պահանջուի գրամը՝ սանթիմը սանթիմով:

Իմ պարտքս կըլլայ ինձ պատասխանուածը հաղորդել պէտք եղած սեղր եւ այս անգամ կորոշուի գիմել կատարուեալութեան հաւանութեանը, ապագային պատասխանատուութեան զերծ մնալու համար եւ այս որոշումը հաղորդել թաղ. խորհրդին՝ ընտանեկան ժողովին կողմանէ, ինչ որ գործադրուեցաւ:

Մինչեւ հոս ամէն ինչ փոփոխութեան եւ քաղաքավարութեան սահմանին մէջ կընթանայ. երբեք ո՛չ իրենք եւ ո՛չ ալ եւ ո եւ փոքրիկ պատճառ մը տուինք մեր թղթակցութիւններուն որ վերաբերի բաւեր եւ խիստ լեզու մը պարուհակէին. սակայն չգիտեմ թէ ի՞նչ գործաւ որ թաղ. խորհուրդը յանկարծ volte-face մ'ըրաւ եւ գրեց ինձ հետեւեալ նամակը:

Վառնա, 21 Փետր. 1900
Մեծարգոյ Տօթթօր Գ. Փափաղեան Աստ
Խորհուրդս անգամ մը եւս կուզայ իւր խորին ցաւը յայտնել Ձեզ, նը-

կատելով որ ի պատասխանի իւր ներկայ ամսոյ 14 թուակիրին, կրկին կը յղէք «ընտանեկան ժողով» յորջորջուած մարմնոյ մը անթուակիր մի գրուածը:

Խորհուրդս բնաւ իւր մտքէն չէր կրնար անցնել որ՝ այն օրն երբ Դուք պաշտօնագրէս կը ներկայանայիք խորհրդոյս հանգուցեալ Տօթթօրին ընտանեաց կողմանէ յուղարկուողութեան հանդիսին ծախուց համար բրնաւ ծախք չխնայելու, Մերք վտանջներ հանդիսաւոր խոստման եւ ճանչնալով զՁեզ քաղաքին Աղագոյնց է՛ն պատուաւորներէն մին, այսօր չէինք յուսար թէ երէցիք եւ հակառակ Ձեզ այդ խոստման եւ Ձեր Յուսովար 27 եւ ներկայ ամսոյ 12 թուակիր նամակաց խոստովանութեանց, Դուք կըսեմք, ձեռով մը զրծէիք Ձեր ստորագրութեանց ներքեւ գրուածներն: որովհետեւ Ձեր այդ փախուստի ընթացքով զՁեզ, յայտ Խորհրդոյս, ցոյց տայիք մի անձ որ հեռի կը գտնուէր պատուաւորներէն մին:

Թերեւս շատ ծանր թուի Ձեզ մեր այս վերադրեալ սողեր, բայց երբ լրջօրէն խորհիք, իրաւունք պիտի տաք մեզ, մեք որ կոչուած եմք այսօր Աղբին շահերն իրձմաօրէն պաշտպանելու պաշտօնին, զի Աղբին իրաւանց անթիւար պաշտպանութիւն շատ ու շատ աւելի գերազանց կը համարուէք քան որ եւ է մասնաւոր անասաներու քանց համաձայն վարուելին:

Եւ այժմ Խորհուրդս ի նկատի ունենալով Ձեր թէ հանդիսաւոր խոստումն եւ թէ՛ Ձեր նամակաց պարուհակութիւնն եւ ճանչնալով զՁեզ միակ պատասխանատու անձն որ պարտի վճարել հանգուցելոյն յուղարկուողութեան հանդիսին ծախուց պաշտօնագրէս Ձեզ խրկուած հաշուեցոյցին գումարն, կուզայ վերջին անգամ իմաց տալ Ձեզ որ հաճիք ընդօրոյթ վճարել սոյն գումարն, հակառակ սարագային Խորհուրդս իրեն վերապահած է ընել, ինչ որ հարկ գատէ, հրապարակաւ եւ զիմով առ որ անկ է Ձեր խոստումը Ձեզ ճանչցնել տալու համար. հարկ գատուած միջոցը որոց գործադրութիւնն յառաջ գալիք ամբողջ պատասխանատուութեան զերծ պիտի համարի Խորհուրդս յապագային:

Ի գիմաց թաղ. խորհրդոյ Ատենապիւր Ատենապետ Ս.Գ.Ա.Բ.Ի.Լ.Ե.Ա.Ն Յ.Մ.Թ.Ո.Վ.Մ.Ս.Ե.Ն (Կնիք)

Այս նամակը եթէ ոչ ծիծաղաբայ զարմացումս հրաւիրեք, այնքան որ նկատողութեան առնելով մէկ կողմանէ թաղ. խորհրդոյ հետ ունեցած իմ անձնական լաւագոյն յարաբերութիւնները եւ միւս կողմանէ՝ մինչեւ այն ատեն ո եւ է կերպիւ գրգռութեան տեղի չտալս, ընդհակառակը իրենց հետ իմ կողմանէ՛ ալ՝ գործին մղում տալու համար խորհուրդ տալու որ ինձմէ գատ հանգուցելոյն կընոյն ալ գիմեն ինչ որ ըրին, բերին հասուցին զիս առ եղբակացութեան թէ թաղային խորհուրդը շատ զըրգըռուած գործին ձգտումէն, զղային արատաւոր վիճակի մը մէջ կը զըտնուէր եւ պէտք տեսած էր նախատու եւ սպանալու, հետեւաբար արդար զայրոյթով մը պատասխանեցի սպալս: 22 Փետր. 1900

Պարոններ, Ձեր երեկուան անորակիւն նամակը կըստիպէ զիս ձեզ տալ այնպիսի պատասխան մը որուն ոճը՝ միշտ պիտի մերժէ ընդունիլ նկատողութեան առնելով ստացած կրթութիւնս եւ մէկ մ'ալ անկարեւոր կողմերէ եկած նա-

խառնիքները արհամարհելու սկզբ- բունքս. սակայն որովհետև այսօր պաշտօնական մարմին մը կը ներկա- յացնէր ինչ որ ձեզ կրթեք իրաւունք չտար գրել, պաշտօնական հանդաման- քով, այնքան տարօրինակ նամակ մը, կը գիշանիմ պատասխանել անոր մի- անգամ ընդ միշտ յայտարարելով թէ կատարելապէս անիրաւ էք ձեր պա- հանջներուն մէջ:

Երբ ես ձեզ յանձնարարեցի ծախք չինայել եւ յուզարկաւորութեան հանդէպ չըրդ կատարել, այդ ըսել չէր թէ վարժարանին անուան ալ 250 Քրանքի անկմաստ եւ անհեթեթ գու- մար մը նշանակելու իրաւունք ու- նիք, այնչալ նուէր անուանով, ինչ որ նուիրատուին կամքէն կախում ունի, թէ՛ քանակութիւնը եւ թէ՛ ապալը: Եթէ գիտնայիք թէ ձեռնոցներու հա- մար ձեր հաշուեցուցակին մէջ 13 Քր. 50 սանթիմ մը նշանակելուց յետոյ իւ- բուշին կողմանէ միեւնոյն ձեռնոցնե- րուն համար միայն 15 Քր. 6 պահան- ջը — ինչ որ ձեր հաշիւներուն վրայ որոշ գաղափար մը տուաւ — ո՛րքան կատարածներ յարոյց ձեր ուղղութեան եւ պատուաւորութեան վրայ, այսօր պիտի ամչնայիք. բայց կը տեսնեմ որ դուք այդ զգացումը յարգումին կարճամարտէք մինչև երեսուցը զերու- ինձ նամակ մը որ չվայելը ոչ ձեր պաշտօնին եւ ոչ ալ իմ զգացումներու:

Դուք կը մերժէք ընտանեկան ժո- ղով անուանով մարմինը եւ կուզէք հաշիւներդ կարգադրել ուղղակի ինձ հետ այն պատճառաւ որ յանձնարա- րութիւնը իմ կողմանէս եղած էր, սակայն ինչ որոտս որ ձեր այդ ջըն- դուհած ընտանեկան ժողովն է զոր պիտի գտնէք միշտ գէմերնիդ որքան որ այս խնդիրը դեռ ձգողութի եւ ուր որ երթաք եւ գիտէք որուն համար իմ մտախ կըսեմ թէ ազատ էք:

Ես ոչ վախուստի ընթացք որոշած եմ ինձ համար եւ ոչ խոտուածս գըր- ժելու հարկին մէջ կը գտնուիմ, վա- սընդի ես ձեզ չըսի, կը կրկնեմ, թէ վարժարանին համար նուէր նշանա- կէք ինչ որ այսօր խնդրոյ միակ ա- սարկան է մեր մէջ:

Դուք թերեւս կոչուած ըլլաք ազ- ղին շահերը խղճմտօրէն պաշտպանե- լու, բայց ոչ ձեր հաշիւները խղճմտօ- րէն եւ պարկեշտօրէն պատրաստելու, ինչպէս դժբախտաբար ասպնոցը ու- նեցան այդ հաշիւին տեղեակ մէկէ աւելի անձեր եւ որոնք սակայն լաւ գաղափար մը չկազմեցին ձեր վրայ: Պարոններ, ես քահանայեան չունիմ եւ ոչ ալ կը պահանջեմ որ իմ քմացս համաձայն վարուելով ազգին իրա- ւունքները անվճար պահպանելու գործին մէջ թերանաք, բայց իրա- ւունք ունիմ պահանջելու որ քաղա- քավար ըլլաք մանաւանդ ձեր պաշ- տօնական գրեւորուն մէջ եւ գիտնաք ձեր գրած ամէն մէկ բառին նշանա- կութիւնը որուն համար պէտք է որ դեռ վարժարան յաճախէք:

Դուք ուզածնուդ չափ զիս պատու- խանառու բռնեցէք երբ ես այսօրուը- նէ սկսեալ կը գաղթիմ ձեզ նման մարմնոյ մը հետ յարարեցութիւն ու- նեանցէ ու կը ծիծաղիմ երբ կը գրէք թէ ես պարտիմ եղեր ձեր ներկայա- ցուցած գուցակին գումարը վճարելու 9 9 9:

Կարգահատիմ ձեր վրայ որ սպառ- նալ ալ գիտէք եւ կը յանդգնիք մինչ- չեւ իսկ ըսելու որ պիտի գիտէք սո- րը անկ է իմ խոտուածս ինձ ձանձրը- նիկ տալու համար:

Շատ ցաւալի է որ վառնայի հայ հասարակութիւնը ձեզ նման թաղա- յին խորհուրդ մ'ունի: Այս գիրս եւ ձեր վերջի գրութեան պատճէնը քովէ քով պահեցէք ձեր դարակներուն մէջ, վասնզի ասոնք ձեր փառքը կը կազմեն:

Յ. Ս. Փ.

Գրածն ուղղ տուչի ազգեցութիւնը ներգործեք է. վասնզի ժողովներու անհաստատ չարք մը եւ գիշերները մինչև ուշ ատեն անդադրում երթե- լակ մը ցոյց կուտային թէ յուզում մը մեծ էր. կարծուեցաւ թէ վերջապէս սխալներն հասկնալով խնդրոյն վերջ մը պիտի տային եւ պիտի համոզ- ուէին թէ անիրաւ են: Ետեւեւիս ար- ձագանդը ժողովուրդին մէջ ալ շուտ մը տարածուեցաւ այնքան որ քարե- կամներէս շատեր անաշարկեցին մի- ջամուտ. ես անտարբեր գտնուեցայ ամենուն ալ անաշարկներուն, բայց ժամանակ մը վերջը յարգելի Տօք- թէօր Աթապէկեանց օր մը եկաւ զը- տաւս դիտ Տեար Յ. Պարսամեանի կող- մանէ որ թաղ. խորհրդոյ անդամ է եւ խնդրեց որ իր միջամտութիւնով խնդիրը կարգադրուի:

Տօքթէօր Աթապէկեանց կարծիք է թէ ընդունուած վճարումը 600 Քր. է, մինչդեռ ես իրեն յանձնեցի 462 Քր. 45 սանթիմի հաշիւ միայն, զոր աւ- նելով մնկնեցաւ երթալու անտուե- լու թաղ. խորհրդոյ հետ: Դարձեալ քանի մը օրերէ յետոյ Տօքթէօր Ա- թապէկեանց կրկին եկաւ եւ յայտա- րարեց ինձ թէ վարժարանի անուան նշանակուած նուէր անուանով գումար- քը պարտք մ'է եւ ոչ նուէր, հետեւա- րար արդար էր թաղ. խորհրդոյ պա- հանջը եւ հարկ չէր որ վճարուէր:

Դիտել տուի յարգելի բժշկին թէ սակացոյցին մէջ վարժարանին մասին նշանակուած ինչ որ կայ մասնաւոր պայման մ'է եւ ես այդ պայմանը չեմ գրած թաղ. խորհրդոյ հետ:

Տօքթէօրը ինձ պատասխանեց թէ « յուզարկաւորութիւնը չըրդ կատա- րեցէք եւ ծախք մի խնայէք » պատ- ուէրին մէջ կըմբռնուի նաեւ վարժար- անին իրաւունքը, հետեւաբար վը- ճարելը պարտք մ'է եւ թէ թաղ. խորհուրդը սխալ էր նուէր անուան ներքեւ ուղղով զայն: Կրկին դիտել տուի թէ մասնաւոր պայման մ'ըլլա- ը պէտք չէ մտնալ, մասնաւոր որ ոչ թաղ. խորհուրդին կողմանէ եւ ոչ ալ իմ կողմանէ այդ պայմանին գործադրութիւնը խնդրուած է. սա- կից զատ նոյն օրը ոչ վարժարանը մասնաւոր կերպիւս փակուած էր եւ ոչ ալ ըսող աշակերտները յուզար- կաւորութեան մասնակցած էին. արա- մադրութիւններ որոնք լրացած չէին. իսկ վարժարանին գրան վրայ միայն սեւ շղարք կախելը պատճառ մը չէր որ այդ իրաւունքը ձանձրուէր եւ արդէն սակացոյցին մէջ այդ կարգի բան մը նշանակուած չէր:

Սակացոյցի օրինակը բերուելով տեսնուեցաւ որ գրուած է. — Արտա- կարգ. — Ըստ կանոն եկեղեցւոյ դար- ղերով եւ պատարագով: Վարժարա- նաց ի նպաստ 200 Քրանք վճարողին (բայ ի եկեղեցւոյ ծախքերէն) ի նշան սպոյ նոյն օրը վարժարանները կը փակուին եւ ըսող աշակերտք կը մասնակցին յուզարկաւորութեան հան- դիսին:

Տօքթէօրը գնաց եւ երկու երեք օր վերջը վերագործաւ բարեկամական խնդրանքով մը որ միջամտեմ եւ խըն- դիրը փակուի. այն ատեն երբ անայ թէ ինձ շատ սիրելի անձ մ'է որ այդ անաշարկը կրնէ, թէ եւ ծախքայողօքն լրբուած՝ բայց ընդունեցայ միջամե- անը, միայն մասնաւոր ընկելով թէ ինձ զրկուած նախատական եւ սպառ- նական նամակը միայն զիս չէ որ վերադարձ է հապա նաեւ ամենքը, որուն հետեւանօք համաձայնութիւնը քիչ մը գժուար պիտի գոյանար:

Այն ատեն Տօքթէօր Աթապէկեանց խոտուացաւ անաշարկել թաղ. խոր- հրդին որ գրած վերաւորելէ նախա- ժակը ետ առնէ, պայմանաւ որ ես ալ իմն եւս կրկնեմ. համաձայնեցանք եւ բարձրուեցանք: Բիշ մը յետոյ Տեար Յ. Պարսամեանի խառնութիւն անաշար- անցած ժամանակ Տօքթ. Աթապէկ- եանցի կողմանէ, որ հոն կը գտնուէր, ներս հրախրուեցայ ու երեք մէկ դէմ առ դէմ բացատրութիւններու երանք Տեար Յ. Պարսամեան զոր ուղղա- գատ եւ ազնիւ անձնուորութիւն մը ձանձրած եմ եւ չեմ կարծիր որ սխալմա՞ ըլլամ, ներքին դարձուածքներով ըզ- զացնել տուաւ ինձ թէ շատ մը գի- րիմացութիւններ եւ անհասկացողու- թիւններ եղած են, հետեւաբար լա- ւազայն է վերջ մը տալ խնդրոյն այս առթիւ. խնդրելով իմ աջակցութիւնս ալ որոյ փոխարէն խոտուացաւ եր- կուտեք գրուած վերաւորել նամակ-

ներու մտա կողմէն խնդիրը յաջող- ցնել:

Շատ լաւ արամադրութիւններով բարձրուեցանք եւ ես անմիջապէս գը- րեցի նամակ մը ընտանեկան ժողովի մէկ կարեւոր անդամին որ 100 Քր. եւս աւելցուի եւ ամենքս ալ աղա- ստիք այս սրանեղութիւններէն: Յա- ջորդ օրը ընտանեկան ժողովը ուրիշ մէկ անդամ եկաւ յայտարարել ինձ թէ ատանց կառավարութեանը հաւանու- թեան սանթիմ մ'անգամ աւելի վը- ճարել կարելի չէ, հետեւաբար անա- ջարկս կը մերժուի:

Անմիջապէս այս պատասխանը հա- ղորեցի Տօքթէօր Աթապէկեանցի որ ինձմէ լուրի կըսապետէր եւ որ տեսնե- լով թէ համաձայնութիւնը անկարե- լի է « արեւն ձեր ի գլուխ ձեր » ը- սաւ եւ գործէն քաշուեցաւ:

Ասկից վերջն է որ ինձ յանձնուե- ցաւ նամակ մը թաղ. խորհրդոյ կազ- մանէ գրուած 20 մարտ թուականով եւ ուղղուած առ Տիկին Տօքթ. Թով- մասեան որուն մէջ կրկնելով թէ հա- չիւններուն միակ պատասխանատուն Յ. Ս Փափազեանն է, թէ թաղ. խոր- հրդոյ անգամները պարտաւորութիւն չունենալով հանգրծել իրենց գործերը ձգած եւ ա՛ ձա՛մը աշխատակցած են հանդէսին կարգադրութեանց. ամբողջ գիշեր եւ ցիւրկ. որով իրաւունք ու- նին սակացութեան աւելի բարձր բան մը սպասելու. թէ ի փոխարէն չնոր- նակաւորութիւն չեն ստացած. բնիչա- կատակը նախատարից նամակ մը ե- կրած է, թէ տեսնելով որ տարակա- թիւնները կրկնաւ այդ մասին, կը յօ- ժարին իրենց գոհողութիւններով ի ծառայութիւններէն հրաժարիլ եւ կը պահանջեն որ անպարտաւոր եւ վաղ րոնց փախլ ճաշիկը փակուի: Նամա- կին կցուած էր նոր հաշիւ մըն ալ ս- րուն մէջ գիտեցի որ վարժարանի ի- րաւունք լրացածին 200 ի իջեր է եւ այս անգամ՝ բաւակացոյցի քստիքը գրուած — կերիս թէ նախորդ հա- չիւններուն մէջ նուէր նշանակելու ի- րաւունքը զգալուած են եւ այս ան- գամ պարտաւորել ցոյց կուտան — քահանաներուն եւ յատու որտեղի- ն հետք տնոյմ չկայ. յատարարին եւ ձայնաւոր վարձարեւոյն իստքը ան- գամ չեն բրբր ոչ ոնց 10 կան Քրանք վճարուած էր 9 1/2 Քրանքի գրումին եւ որուն 120 Քրանքի սակացոյցին մէջ կըմբռնուէին. 2 կերտները կրկնուած էին միւս 16 Քրանքով եւ իրբեւ յաւելուած՝ անշուշտ զեղ- ջուածներուն տեղը բռնելու համար, 40 Քրանք նշանակուած էր իրբեւ զանազանութեան մտացուած իրա- ւունք, ինչ որ չկար Ա. հայոցն մէջ:

Կամակին իբր վերջապարտութիւն կրկին ստիպում կար գրած վճա- րելու մասին, թէ այ չեն կրնար սպասել վարկեան մը անգամ եւ ա- սոր համար 2 օր պայմանաւորման ար- րուած էր այդ թէ ոչ... « Եւ զգալի Տօքթ. Փափազեանէ պիտի պահան- ջուի ի այն պարտաւորել կերպի »:

Ալ uitimatumի մը հանդէպ կը գրա- նուէինք. իսպ չէր ասիկա եւ պէտք էր զողողայինք. սակայն մեր ձեռքը գտնուած երկու տեսակ հաշիւներ... Կարելի չէր սրտել թէ ո՞րն է վա- ւերականը քանի որ երկուսը հաշիւն ալ ճիշդ չէր:

Երբ թաղ. խորհուրդ մը իր գրած հաշիւները յատու առ կերպիւս կը պատ- րաստէ եւ անոր մէջ միւս սխալներ կերտան սրմէ շատ մը ատարկու- թիւններ կը ծագին եւ երբ ի փո- փարկն ճիշդ հաշիւն ցուցակը կը զրկուի իրենց ու այն ատեն իրենք ալ զայն կը մերժեն. ուրեմն որո՞ւ է յանցանքը երբ յուզարկաւորութեան մը պարտքին վճարելը կը յետա- ձգուի. կուշանայ:

Վաղը զոր օրինակ ինչպէ՞ս վստահ- օել ամուսնական, ծննդողական եւ զանազան վկայութեանց վաւերագրե- րու վրայ որոնք թաղակառուութեան կողմնէ կը յանձնուին:

Դեռ քանի մը օր առաջ էր որ յար- գելի բժիշկ Տօքթ. Մ. Վարդանեան անաշարկեց իր միջամտութիւնը ի յարգանս իր հանգուցիտ արուես- տակցի յիշատակին: Եւ զիս կարելի չեղաւ որ մանրամասնութիւններու վրայ խօսելու ժամանակը գտնուէր:

Նոյնպէս երկու օր առաջ էր որ Տիար Գրիգոր վարդանեան տեղ մը հանդիպում ըլլալով թաղ խորհրդոյ մէկ քանի անդամներուն, անոնց հետ համաձայնած էր եւ ինձ կատարակէր մէկ կամ երկու անձ երկուստեք նշա-

նակելով խնդրոյն վերջ մը ապա arbitrageի գրութեամբ:

Եւ անս այս վարկեւիւն է որ Իրազեկ հրատարակ կը գործի սուտ ու սխալ փաստերով սրնոք ա՛նաւասիկ:

Թաղ. խորհուրդը երբեք եւ նոյն իսկ մինչեւ ցայսօր ս եւ է սակացոյց մը ներկայացուցած չէ ինձ ոչ մէկ անթիւ. ուրեմն սուտ է թէ Տօքթ. Թովմասեանի յուզարկաւորութիւնը կարգադրելու պատճառ օրս թաղ. խոր- հուրդը ինձ իր անկազնոց մէջ ար- սակարգ թույլատն աստճանը ցոյց տուած է եւ ես անոնց կերպար բա- րակ քննելու յանձնարարութիւնս կրկնեմ եւ ու չիտվին պիտի վար- ձաարուին, բացած եմ. թաղ. խոր- հրդոյ այդ մասին բրած աշխատու- թիւնները:

Սուտ է թէ թաղ. խորհուրդը ան- յարմար տեսած է այդ ցաւագին վայր- կենին յուզարկաւորութեան ծախ- քին կանխելու ուղիւ, վասնզի զի զիս քան ժամանակ կանխիկի գրութիւնը պարտութեան չուներ, բնիչակատակը այս խնդրէն ծագեցաւ այնքան սպառ- անիկ գրութիւնը վերջնէլ եւ Տօքթ. Թովմասեանի յուզարկաւորութիւնը կատարուելէ շատ յետոյ էր որ պաշ- տօնական ծանուցումներ եղան ան- զական լրագրիներուն մէջ եւ կան- խիկ վճարումները հաստատուեցան:

Սուտ է թէ իմ նամակներուս մէջ խոտուածում ըլլած խորհրդոյ իրա- ւունքը, այսինքն հայրենի ամբող- ջութիւնը պահանջներուն իրաւունք- քը, բնիչակատակը ինչպէս բոյ. ա- ստիւն օրէն պիտոյ թիւնը բնիչու- րէն մին եւ մինչեւ ցայսօր: Ակ- նարկուած իրաւունքը կը վերաբրի- լով թաղ. խորհրդոյ կողմանէ հաշի- ւներուն շուս կարգադրութիւնը պա- հանջելու իրաւունքը, ինչ որ միեւնոյն րանի չէ:

Սուտ է թէ նոյն օրը վարժարանը գոցուած է ի պատիւ հանգուցիտն վասնզի վարժարանը արդէն գոց էր քաղաքիս մէջ սիրող արարածութիւ կհաւանգութեան պատճառաւ. բաւ հրա- ւանդի վառնուցի քիզ. վարժարանաց վերստեւոյ թեանս:

Սրայ է թէ վարժարանի մասին ե- ղած սակացոյցին մէջ սեւ չարք կա- խելու պայման կայ որ պարտաւորել ընէ յուզարկաւորութեան աշխիքը գրամ վճարելու:

Իսկ քահանայի. անորտեղի տու- թիւն մըն է թէ իմ վերողբեալ նա- մակիս մասին միջնորդ գրած ըլլամ կամ իմ կողմանէ ո եւ մէկը մարդ զրկած ըլլայ թաղ. խորհրդոյ, որ- պէս զի ինձ զէմ գատ շքացուի. բնիչ- Նախատարի քանիցս Տօքթ. Աթապէկ- եանցի եւ ուրիշ շատերու կրկնած եմ թէ պատրաստ եմ գատարան երթալ երբ որ ուղուի Էւ հոն արդարա- ցընել ամբողջ գրածներս փաստե- րով Էւ հաշիւներ ի ձեռնին որոնք ա՛ծ.ժ երկուք եղան եւ աւելի հատ- ղիչ. միայն աւելցուցած եմ որ եթէ օտարներու ստաջ, հրատարակու- վառնայի հայերուն թաղ. խորհուրդը անտարտանձիկ վիճակի մը մէջ գնեմ, ո՞չ ոք զիս մեղադրելու եւ գատա- պատարելու է:

Ես ոչ միայն վախ չունիմ գրածէս ալ նոյնիսկ հրատարակութեան կու- տամ գայն Էւ եթէ թաղ. խորհուրդը կիող ճաղի առաւել նպատակաւ այդ- պիտի միտում մը ունեցած է եւ գրածս թաղականով փաստարանի ցոյց տուած օրպէս զի ես իմանում եւ զզջ.՝ մի գամ, ստոր չէ յաջողած. բնիչակատակը հրատարակու կը հրա- ւերիմ զինքը որ մէկ քանիներու ր- բած սպառնալիքը գործադրել, այ- ստիւն ինձ շատ հաճելի այդ փորձը կատարել որ տեսնանք թէ ո՞վ իրա- ւունք ունի եւս թէ ինչք որ նոյնա- յայճակ ըլլալու. ստուեկութիւնն ալ կը կրէ եւ պաշտօնական հանգամանե- քով:

Աւտոք եւս տնա բոնիքներս Էւ եթէ սուտի հիւզէ մը կայ մէջը Էս պատրաստ եմ ամենայն ինչպէս չեմ ամչնար ստորադրելու ամբողջ գրած- ներս որոնք ճշմարտութիւններ Էն եւ Իրազեկին նման պատճ պատ ինչա- լով կեցած անուս փնտռելու չեմ կրնի:

Յ. Ս. Փ. Վ. Ս. Փ.

Վ. Ս. Փ. 31 Մարտ 1900